

PHONG TRÀO THANH NIÊN, HỌC SINH THỊ XÃ NHA TRANG NHỮNG NĂM 1964 - 1965

NGUYỄN TRUNG TRIỀU

Trường CĐSP Trung ương Nha Trang

ĐT: 0905 577 377, Email: nguyentrongtrieucm2@gmail.com

Tóm tắt: Trong hai năm 1964-1965, cùng với nhiều địa phương khác trên khắp miền Nam, tại thị xã Nha Trang đã diễn ra các đợt đấu tranh chống chính quyền quân phiệt Sài Gòn. Các đợt đấu tranh này có hình thức phong phú, quyết liệt, thu hút đông đảo lực lượng thanh niên, học sinh tham gia, tạo áp lực chính trị mạnh mẽ góp phần buộc Nguyễn Khánh, Trần Văn Hương phải rời bỏ quyền lực.

Từ khóa: Thanh niên, học sinh; thị xã Nha Trang; những năm 1964-1965

1. ĐẶT VẤN ĐỀ

Trước hết, cần thấy rõ nguyên nhân cơ bản của phong trào thanh niên, học sinh những năm 1964-1965 ở miền Nam nói chung, Nha Trang nói riêng là do chính quyền Việt Nam Cộng hòa thể hiện rõ bản chất độc tài quân phiệt, tiếp tục chính sách kỳ thị Phật giáo, chủ trương tái sử dụng thành phần công chức từng phục vụ dưới chế độ Ngô Đình Diệm vốn đã bị lật đổ từ ngày 1-11-1963. Phong trào bắt đầu từ sự kiện Nguyễn Khánh cho ra đời bản “*Hiến chương Vũng Tàu*”¹ ngày 16-8-1964.

Liên sau khi “*Hiến chương Vũng Tàu*” được công bố, nhân dân ở Huế, Đà Nẵng, Sài Gòn và nhiều đô thị khác đã đứng lên đấu tranh quyết liệt. Trước tình hình đó, ngày 25-8-1964, Nguyễn Khánh buộc phải hủy bỏ “*Hiến chương Vũng Tàu*”, giải tán Hội đồng quân lực, thành lập một ban lãnh đạo mới gồm Nguyễn Khánh, Dương Văn Minh và Trần Thiện Khiêm (Tam đầu chế). Tuy nhiên, sự thay thế mang tính hình thức này không thỏa mãn được dân chúng, trái lại “*là cả một sự phi báng và nhục mạ nhân dân Việt Nam nên toàn dân đã nhất thiết đứng lên đòi xóa bỏ vết nhơ ấy trong lịch sử*” [8].

2. PHONG TRÀO THANH NIÊN, HỌC SINH THỊ XÃ NHA TRANG THÁNG 9-1964

Tại Nha Trang, lúc 8g ngày 12-9-1964, khoảng 700 thanh niên, học sinh các trường trung học tổ chức tuần hành từ Ty Thông tin (nay là Trung tâm Văn hóa tỉnh Khánh Hòa) với nhiều biểu ngữ, khẩu hiệu: “*Phải có một chính phủ cách mạng thật sự*”, “*Chính phủ phải được sự tín nhiệm của toàn dân*”, “*Quốc dân đại hội phải gồm có đầy đủ thành phần cách mạng thật sự*”, “*Phải loại trừ ngay ra khỏi cơ cấu chính quyền các phần tử phản cách mạng dư đảng Cần lao*”, “*Bãi khóa để đòi chính quyền thẳng tay trừng trị Cần lao*” [5]. Khi đến Tòa Hành chính tỉnh Khánh Hòa (nay là UBND tỉnh

¹ Với bản Hiến chương này, không cần qua bầu cử Nguyễn Khánh vẫn nắm giữ đồng thời 3 chức vụ: Chủ tịch Việt Nam Cộng hòa, Thủ tướng Chính phủ và Chủ tịch Hội đồng quân lực.

Tạp chí Khoa học và Giáo dục, Trường Đại học Sư phạm Huế

ISSN 1859-1612, Số 03(43)/2017: tr. 94-100

Ngày nhận bài: 19/9/2016; Hoàn thành phản biện: 19/5/2017; Ngày nhận đăng: 07/7/2017

Khánh Hòa), đoàn biểu tình nêu ba yêu sách: 1. Ngừng chức vụ Phó Tỉnh trưởng Nội an và trục xuất ngay lập tức khỏi Khánh Hòa đối với Đại úy Nguyễn Xuân Trường²; 2. Trao ông Võ Sĩ³ cho *Lực lượng thanh niên, sinh viên, học sinh tranh đấu Khánh Hòa*⁴ để giao lại cho Tòa án; 3. Được phát thanh trên Đài Phát thanh Nha Trang tiếng nói của *Lực lượng thanh niên, sinh viên, học sinh tranh đấu Khánh Hòa* mỗi ngày hai lần vào sáng và chiều, mỗi lần nửa giờ. Sau khi Tỉnh trưởng Khánh Hòa tiếp xúc và hứa sẽ đề đạt nguyện vọng lên cấp trên, đoàn biểu tình đã tạm giải tán vào lúc 10g. Chiều cùng ngày, trên 500 thanh niên, học sinh, nhân dân lao động tiếp tục biểu tình trước trụ sở Ty Thông tin gây sức ép đòi chính quyền thực hiện ba yêu sách đã được đề đạt lúc sáng.

Sáng 13-9-1964, khoảng 400 học sinh tuần hành qua các đường phố kêu gọi đồng bào đình công, bãi thị. Tiếp đó, đoàn học sinh tập trung tại trụ sở Đài Phát thanh Nha Trang (nay là Truyền hình Cấp Việt Nam, chi nhánh Khánh Hòa) yêu cầu cho phát thanh trực tiếp nội dung các yêu sách mỗi ngày 2 lần thay vì ghi trước vào băng, Quân đốc Đài không giải quyết liền bị đưa lên xe cùng tham gia tuần hành đến 12g mới trả về.

Trưa 13-9-1964, hàng trăm học sinh tụ tập tại Trường Trung học Võ Tánh (nay là Trường THPT Lý Tự Trọng) để nghe công bố danh sách Ban Chấp hành *Hội đồng Nhân dân cứu quốc tỉnh Khánh Hòa*. Ban Chấp hành gồm 14 thành viên, trong đó Bác sĩ Nguyễn Thạch - Chủ tịch; Thi sĩ Quách Tấn - Đệ nhất Phó Chủ tịch; Giáo sư Đỗ Trung Hiếu - Đệ nhị Phó Chủ tịch; Giáo sư Đào Trữ - Tổng Thư ký; Giáo sư Nguyễn Văn Dành - Thư ký và 9 Ủy viên khác.

Lúc 16g ngày 14-9-1964, độ 300 học sinh và một số đồng bào mít tinh trước Ty Thông tin để giới thiệu Ban Chấp hành *Hội đồng Nhân dân cứu quốc tỉnh Khánh Hòa*. Tại cuộc mít tinh, bác sĩ Nguyễn Thạch bày tỏ lập trường của Hội đồng, yêu cầu phải có một chính quyền dân cử và khẳng định sẽ tiếp tục đấu tranh cho đến khi đạt mục đích.

8g sáng 15-9-1964, hơn 500 học sinh Trường Trung học Võ Tánh, Trường Nữ trung học Nha Trang (nay là Trường THCS Thái Nguyên) và Trường Trung học Tân Phước (nay là Trường THCS Âu Cơ) tổ chức tuần hành qua các đường phố cổ động cho cuộc mít tinh lớn dự kiến diễn ra chiều cùng ngày. Cùng thời điểm, tiểu thương ở chợ và các tuyến phố trong thị xã Nha Trang đồng loạt đóng cửa.

² Nguyên là Quận trưởng quận Hoài Nhơn - Bình Định.

³ Theo Đỗ Mậu trong *Việt Nam máu lửa quê hương tôi*, Võ Sĩ là một trong những người cầm đầu nhóm Cần lao Công giáo tại Khánh Hòa trước 1963.

⁴ Tổ chức này được thành lập vào tháng 8-1963 do Đỗ Trung Hiếu - giáo sư Trường Trung học Bồ Đề Nha Trang, làm Chủ tịch. Ở đây có đề cập đến "*sinh viên*", bởi theo Hoài Phong - một nhân chứng của phong trào nội thị Nha Trang, trong những năm 1954-1970, mặc dù chưa có trường đại học nhưng tại Khánh Hòa vẫn có một bộ phận nhỏ sinh viên, đó là số sinh viên của Học viện Quốc gia Hành chánh, Viện Đại học Sài Gòn, Viện Đại học Huế quê Khánh Hòa, đến Khánh Hòa thực tập hoặc được phân công đến Khánh Hòa để phát động, hướng dẫn thanh niên, học sinh đấu tranh. Đến năm 1971, Viện Đại học Cộng đồng Duyên hải được thành lập, từ thời điểm này, Khánh Hòa chính thức có lực lượng sinh viên tại chỗ.

Đúng như kế hoạch đề ra, lúc 17g30 ngày 15-9-1964, trên 2.000 thanh niên, học sinh và dân chúng mít tinh trước Ty Thông tin đề ủng hộ *Hội đồng Nhân dân cứu quốc tỉnh Khánh Hòa* công bố yêu sách bốn điểm: “1. Yêu cầu chánh quyền không gây cản trở cho dân chúng và công chức, quân nhân tham gia *Hội đồng Nhân dân cứu quốc*; 2. Yêu cầu công bố tài sản và tội trạng của bốn cựu đảng viên *Cần lao: Võ Sĩ, Trương Đình Cát, Từ Tôn Dũng, Nguyễn Bá Tín*; 3. Yêu cầu công bố tài sản tịch thu của *Ngô Đình Cẩn, Phong trào Cách mạng quốc gia và Phụ nữ Liên đới Khánh Hòa*; 4. Yêu cầu thanh lọc hàng ngũ cán bộ chánh quyền từ tỉnh đến xã, ấp” [4]. Trước áp lực mạnh mẽ của các cuộc đấu tranh có tổ chức và mục tiêu cụ thể, rõ ràng, Tỉnh trưởng Khánh Hòa “đã đến tại chỗ lúc 18g và giải quyết thanh thỏa” [5].

Trong thời gian diễn ra các cuộc mít tinh, biểu tình của thanh niên, học sinh, chính quyền Khánh Hòa đã ban hành lệnh giới nghiêm, yêu cầu tất cả các đơn vị quân đội trong tỉnh ngừng tổ chức hành quân để tăng cường bảo vệ thị xã, căn cứ, đồn bót, và tiến hành tịch thu một số báo hàng ngày như *Liên Minh, Bến Nghé, Sống Mới, Tương Lai, Dân Quyền, Ánh Sáng* nhằm hạn chế thông tin lan rộng. Mặc dù vậy, sau 4 ngày đấu tranh liên tục với quy mô ngày càng lớn, tạo áp lực ngày càng mạnh, thanh niên, học sinh Nha Trang đã buộc chính quyền địa phương tỏ rõ thiện chí. Có thể nói, cùng với phong trào đô thị trên toàn miền Nam, phong trào đô thị Nha Trang mà lực lượng nòng cốt là thanh niên, học sinh đã góp phần buộc Nguyễn Khánh phải từ bỏ quyền lực, mở đường cho sự ra đời của một chính phủ dân sự.

3. PHONG TRÀO THANH NIÊN, HỌC SINH THỊ XÃ NHA TRANG THÁNG 1-1965

Ngày 25-10-1964, Chính phủ dân sự được thành lập do Phan Khắc Sửu làm Quốc trưởng và Trần Văn Hương làm Thủ tướng. Vừa lên cầm quyền, Trần Văn Hương chủ trương: “*Thanh niên phải tích cực tòng quân, tách chính trị ra khỏi tôn giáo, đưa chính trị ra khỏi học đường*” [1]. Với chủ trương này, Trần Văn Hương không chỉ nhắm đến đối tượng là thanh niên, sinh viên, học sinh mà còn cả tín đồ tôn giáo, cụ thể là Phật giáo, nhằm ngăn chặn học sinh, sinh viên, Phật tử đấu tranh chống chính quyền, bắt thanh niên đi lính nhiều nhất cho Mỹ. Điều này lí giải vì sao mâu thuẫn giữa quần chúng nhân dân nói chung, thanh niên, học sinh, Phật giáo nói riêng với chính quyền ngày càng trở nên gay gắt, và cuộc đấu tranh tất yếu đã nổ ra.

Tại Nha Trang, mở đầu đợt đấu tranh, sáng 8-1-1965, gần 500 học sinh trường Bò Đè (nay là Trường THCS Phan Sào Nam), Trung học Võ Tánh và Nữ Trung học tiến hành bãi khóa, xuống đường biểu tình với khẩu hiệu: “*Phản đối hành động đàn áp dã man của Chính phủ Trần Văn Hương*”, “*Phản đối âm mưu chia rẽ dân tộc của Chính phủ Trần Văn Hương*”, “*Yêu cầu Thủ tướng Trần Văn Hương rút khỏi chính quyền*” [6]. Sau khi tuần hành qua nhiều tuyến phố, đoàn biểu tình tập trung tại Công trường Cộng hòa (nay là địa điểm dựng Tượng đài chiến thắng, trước Trung tâm Văn hóa tỉnh Khánh Hòa). Cùng thời gian trên, một số người đến các tiệm buôn trong thị xã phát truyền đơn có chữ ký của Đại đức Thích Đức Minh - Hội trưởng Tỉnh Giáo hội kiêm Chủ tịch Ủy ban Bảo vệ Phật giáo tỉnh Khánh Hòa, kêu gọi các tầng lớp nhân dân đình công, bãi thị trong hai ngày 9 và 10-1-1965.

Nhận thấy tình hình trở nên phức tạp, chiều 8-1-1965, Nguyễn Hữu Có - Tư lệnh Quân đoàn II và Vùng II chiến thuật, đích thân đến Nha Trang thuyết phục Đại đức Thích Đức Minh và các giáo sư trường Bồ Đề, trường trung học chấm dứt đình công, bãi thị “*vì có ảnh hưởng không tốt đến đồng bào địa phương cũng như ảnh hưởng đến tiềm lực chiến đấu của quân đội tại chiến trường*” [9]. Đồng thời, lệnh thiết quân luật được chính quyền áp dụng từ 20g ngày 8-1 đến 5g ngày 9-1.

Việc thương thuyết không đạt kết quả, sáng 9-1-1965 đúng vào dịp kỷ niệm 15 năm *Ngày truyền thống học sinh, sinh viên*, nhiều nhóm học sinh tụ tập tại các ngã tư, cửa ngõ giao thông ra vào thị xã ngăn chặn xe cộ không cho đi lại. Quân đội, cảnh sát thi hành lệnh thiết quân luật đã bắt giữ 42 người. Khí thế đấu tranh dâng cao, lúc 11g cùng ngày, tại Công trường Cộng hòa, với khẩu hiệu “*Phản đối hành động phản dân chủ của chính quyền*”, “*Phải trả tự do cho những học sinh bị bắt*”, độ 100 người bắt đầu tuyệt thực. Cuộc tuyệt thực càng lúc càng đông, đến 14g có hơn 700 người và số hưởng ứng xung quanh khoảng 1.000 người.

Trước tình thế đó, một mặt chính quyền tiếp tục áp dụng lệnh thiết quân luật từ 14g ngày 9-1-1965, mặt khác, Nguyễn Hữu Có và Lê Quang Liêm - Tỉnh trưởng Khánh Hòa, buộc phải gặp mặt đại diện các tôn giáo, nghiệp đoàn, giáo sư, công chức, thanh niên, học sinh tham gia tranh đấu tại Hội trường Tiểu khu (nay là Bộ Chỉ huy Quân sự tỉnh Khánh Hòa) để lắng nghe kiến nghị và thả tất cả học sinh, Phật tử bị bắt.

Thêm một bước trong chính sách kì thị Phật giáo, ngày 23-1-1965, Trần Văn Hương ra “*Lời hiệu triệu quốc dân*” kêu gọi mọi người lãnh trách nhiệm với tình thế, tránh gây sách động, lên án “*lũ lưu manh cạo đầu rồi mặc trang phục Tăng Ni*”, gọi những hoạt động đấu tranh của Phật giáo là “*những trò khỉ*” [4]. *Lời hiệu triệu* đã xúc phạm mạnh và gây phẫn nộ trong nhân dân. Tại Nha Trang, thanh niên, học sinh phối hợp với các tổ chức Phật giáo tiếp tục triển khai đấu tranh.

Ngay trong ngày 23-1-1965, hơn 500 học sinh, thành viên tổ chức Thanh niên Phật tử Khánh Hòa mang theo các biểu ngữ thể hiện quyết tâm cao độ: “*Nguyện hy sinh đến cùng để bắt buộc Chánh phủ Trần Văn Hương từ chức*”, “*Xiết chặt hàng ngũ để đấu tranh bảo vệ đạo Phật dù phải hy sinh*”, “*Chánh phủ Trần Văn Hương phải từ chức*”,... tiến hành tuyệt thực dài ngày tại Công trường Cộng hòa [2].

Đến 16g30 ngày 25-1-1965, một học tăng của Phật Học viện Nha Trang tên là Hồ Kim Tuấn cắt tay lấy máu để viết bức huyết thư với nội dung: “*Tôi Hồ Kim Tuấn, tự Thích Phước Tú lấy máu yêu cầu Quốc trưởng chấm dứt ngay chức vụ Thủ tướng của ông Trần Văn Hương*” [9]. Sau khi viết xong, Hồ Kim Tuấn bị ngắt xiú, 16 Tăng Ni, tín đồ khác vì quá xúc động cũng ngắt lịm theo.

Sau đó, đoàn di chuyển đến công viên trước Tòa Hành chính Tỉnh tiếp tục tuyệt thực, lúc này số người tham gia lên đến khoảng 1.000. Ngày hôm sau (26-1-1965), lúc 11g35, nữ sinh Phật tử Nguyễn Thị Ngọc rạch tay lấy máu viết thư yêu cầu Trần Văn Hương từ

chức; lúc 14g30, Phật tử Đào Thị Yến Phi (17 tuổi) đã tự thiêu, để lại ba bức thư⁵. Trong thư gửi Thủ tướng Trần Văn Hương có đoạn viết: “Tôi không cần nói nhiều, vì các nhà lãnh đạo, tín đồ, học sinh, sinh viên,... đã nói nhiều, trong tinh thần truyền thống bất bạo động, ông không thể làm ngơ trong lúc này, máu và nước mắt đã đổ vì ông. Ông nhớ giùm như dân tộc Việt Nam đã nhớ: Đất nước Việt của người Việt, không phải của người Mỹ hay của Đại sứ Taylor” [9].

Cái chết của Đào Thị Yến Phi gây xúc động mạnh trong dân chúng. Công điện số 029/VP/M ngày 28-1-1965 của Tỉnh trưởng Khánh Hòa gửi Phủ Thủ tướng xác nhận: “Dân chúng đổ về điểm tuyệt thực ngày càng đông, có 30 người vì quá xúc động bị ngất xỉu. Từ 17g ngày 26 đến 6g sáng 27-1-1965, số người tụ tập tại chùa Tỉnh hội (chùa Long Sơn - TG) tụng niệm và dự lễ nhập liệm nữ Phật tử tự thiêu quá đông đảo, có trên 10.000 người. Tỉnh tôi theo sát tình hình nhận thấy tâm trạng Phật giáo đồ rất kích động, ít ra cũng có đến 5 người phát nguyện xin tự thiêu nếu tình hình không được giải quyết” [7].

Lúc 14g ngày 29-1-1965, lễ an táng Đào Thị Yến Phi được cử hành tại chùa Tỉnh hội Phật giáo Khánh Hòa, với hơn 5.000 người tham gia, trong đó có đại diện Gia đình Phật tử các Tỉnh hội lân cận như Phú Yên, Tuyên Đức (nay là Lâm Đồng), Ninh Thuận, Bình Thuận và cả đại diện Sinh viên Phật tử Sài Gòn [7].

Về cuộc tự thiêu của Đào Thị Yến Phi, Hoài Phong trong cuốn *Hồi ức một thời* viết: “Đào Thị Yến Phi tự thiêu một lần nữa thổi bùng lên ngọn lửa đấu tranh của giới trẻ nói riêng và dân chúng nói chung, ngọn lửa đó khi bùng cháy dữ dội, khi âm thầm, luôn sâu và kéo dài mãi cho đến những năm sau này. Người liệt nữ đó sống mãi trong lòng dân tộc, là tấm gương để tuổi trẻ Nha Trang tiếp bước” [3]. Cuộc tự thiêu của Đào Thị Yến Phi là đỉnh cao trong phong trào đấu tranh của thanh niên, học sinh ở Nha Trang những năm 1964-1965.

Trước những đợt đấu tranh mạnh mẽ, liên tục của đồng bào, tín đồ Phật giáo, thanh niên, học sinh ở các đô thị miền Nam, trong đó có thị xã Nha Trang, Chính phủ Trần Văn Hương tỏ ra bất lực, không đủ khả năng duy trì trật tự và bị sụp đổ ngày 27-1-1965, sau khoảng 3 tháng tồn tại.

4. KẾT LUẬN

Từ diễn biến phong trào có thể nhận thấy, trong những năm 1964-1965, thanh niên, học sinh Nha Trang đã trải qua hai đợt đấu tranh: chống Nguyễn Khánh, chống Trần Văn Hương, hai đợt đấu tranh này có điểm khác nhau về phương thức lãnh đạo, tổ chức:

Trong đợt đấu tranh chống Nguyễn Khánh năm 1964, phong trào thanh niên, học sinh Nha Trang được sự lãnh đạo trực tiếp của *Lực lượng thanh niên, sinh viên, học sinh tranh đấu Khánh Hòa*. Trong quá trình lãnh đạo và tổ chức đấu tranh, *Lực lượng thanh*

⁵ Một bức gửi cho Mẹ, một bức gửi cho các Thượng tọa, Đại đức, Phật giáo đồ và một bức gửi Trần Văn Hương.

niên, sinh viên, học sinh tranh đấu Khánh Hòa một mặt đã phát huy tính độc lập của một tổ chức đại diện cho tuổi trẻ, mặt khác có gắn kết, phối hợp với một tổ chức khác quy tụ nhiều trí thức lúc bấy giờ là *Hội đồng nhân dân cứu quốc tỉnh Khánh Hòa*. Sự gắn kết, phối hợp này được thể hiện chỗ: Về tổ chức, trong Ban Chấp hành *Hội đồng nhân dân cứu quốc Khánh Hòa* có 3 đại diện của *Lực lượng thanh niên, sinh viên, học sinh tranh đấu Khánh Hòa* là Giáo sư Đỗ Trung Hiếu, học sinh Nguyễn Văn Hiệp và học sinh Đoàn Minh Châu⁶; về mục tiêu đấu tranh, “*Lực lượng thanh niên, sinh viên, học sinh tranh đấu Khánh Hòa nhiệt liệt ủng hộ Hội đồng nhân dân cứu quốc Khánh Hòa*” [4]; về hành động, “*trong mỗi lần mít tinh và tuần hành đều có phát truyền đơn phổ biến đường lối đấu tranh của Lực lượng và Hội đồng*” [5].

Đến đợt đấu tranh chống Trần Văn Hương năm 1965, phong trào thanh niên, học sinh Khánh Hòa lại có sự kết hợp với cuộc đấu tranh của Tăng Ni, Phật tử; biết dựa vào vị thế, sự che chở của nhà chùa để giữ thế hợp pháp cho phong trào, huy động lực lượng, nhất là lực lượng Thanh niên Phật tử xuống đường và phát huy ảnh hưởng của các cuộc đấu tranh. Đúng như Hoài Phong nhận định: “*Phong trào đấu tranh của lực lượng thanh niên, học sinh và của nhân dân Nha Trang chống Khánh - Hương luôn được sự ủng hộ triệt để của mọi tổ chức, mọi tầng lớp quần chúng Phật giáo, chùa Long Sơn, Trường Trung học Bồ đề Nha Trang là chỗ dựa của lực lượng chống Mỹ và tay sai*” [3], và “*Thanh niên Phật tử không những là một tổ chức quần chúng của Giáo hội mà còn là nơi tập hợp tuổi trẻ Nha Trang dưới nhiều vỏ bọc khác nhau*” [3].

Tuy vậy, cả hai đợt đấu tranh đều có chung mục tiêu: chống chính quyền quân phiệt Sài Gòn, đòi thực hiện dân chủ; thu hút đông đảo lực lượng thanh niên, học sinh tham gia; hình thức đấu tranh phong phú, quyết liệt; tạo áp lực chính trị mạnh mẽ đối với chính quyền địa phương, góp phần cùng với cuộc đấu tranh của đồng bào miền Nam buộc Nguyễn Khánh, Trần Văn Hương phải rời bỏ quyền lực./.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

- [1] Trần Văn Giàu (2006). *Miền Nam giữ vững thành đồng*, NXB Quân đội Nhân dân, Hà Nội. Nha Tổng giám đốc Cảnh sát Quốc gia (1965). *Công điện số 738/L6/B gửi Bộ Nội vụ ngày 25-1-1965*, Trung tâm Lưu trữ Quốc gia II, TP. Hồ Chí Minh, Ký hiệu PTTg 29547.
- [2] Hoài Phong (2014). *Hồi ức một thời*, quyển 2, NXB Hội Nhà văn, Hà Nội.
- [3] Vân Thanh (1974). *Lược khảo Phật giáo sử Việt Nam qua các thời đại và phát nguồn của các giáo phái*, Phật Học viện Trung phần và các chùa xuất bản, Sài Gòn.

⁶ Đỗ Trung Hiếu vừa là Chủ tịch *Lực lượng thanh niên, sinh viên, học sinh tranh đấu Khánh Hòa* vừa là Đệ nhị Phó Chủ tịch *Hội đồng nhân dân cứu quốc Khánh Hòa*; Trong khi đó, học sinh Nguyễn Văn Hiệp và học sinh Đoàn Minh Châu là 2 Ủy viên phụ trách thanh niên, sinh viên, học sinh của *Hội đồng nhân dân cứu quốc Khánh Hòa*.

- [4] Tỉnh trưởng Khánh Hòa (1964). *Công văn số 3614/NA/CT/2M gửi Bộ Nội vụ “về tình hình tổng quát tại địa phương Khánh Hòa xung quanh biến cố ngày 13-9-1964”*, Trung tâm Lưu trữ Quốc gia II, TP. Hồ Chí Minh, Ký hiệu PTTg 15651.
- [5] Tỉnh trưởng Khánh Hòa (1965). *Công điện số 27/NA/CT/2M gửi Bộ Nội vụ ngày 12-1-1965*, Trung tâm Lưu trữ Quốc gia II, TP. Hồ Chí Minh, Ký hiệu PTTg 15651.
- [6] Tỉnh trưởng Khánh Hòa (1965), *Công điện số 029/VP/M ngày 28-1-1965 gửi Phủ Thủ tướng*, Chi cục Văn thư Lưu trữ tỉnh Khánh Hòa, Ký hiệu: Tòa Hành chính, 14-04.
- [7] Tuần báo *Lập trường*, số 29 ngày 29-10-1964.
- [8] Ty Cảnh sát Quốc gia Khánh Hòa (1965). *Tài liệu về diễn biến phong trào Phật giáo 1964-1965*, Chi cục Văn thư Lưu trữ tỉnh Khánh Hòa, Ký hiệu: Tòa Hành chính, 14-04.
- [9] Vùng II chiến thuật (1965). *Công điện số 0111/51 gửi Văn phòng Phủ Thủ tướng ngày 9-1-1965*, Trung tâm Lưu trữ Quốc gia II, TP. Hồ Chí Minh, Ký hiệu PTTg 29547.

Title: MOVEMENTS OF THE YOUTH AND STUDENTS IN NHA TRANG TOWN FROM 1964 TO 1965

Abstract: From 1964 to 1965, together with many areas across the South, in Nha Trang town, there was the occurrence of the movements against the militarist authority of Sai Gon. These fierce struggles with various forms attracted a large amount of participation from the youths and students, which created strong political pressure and contributed to the enforcement on Nguyen Khanh and Tran Van Huong to get rid of their powers.

Keywords: youth, students, Nha Trang town, from 1964 to 1965